

RECREATIE EN EDUCATIE IN HET KASTEELPARK BORN

door P. J. VAN NIEUWENHOVEN

(met foto's van de schrijver)

Inleiding

Het was augustus 1968 toen de heer en mevrouw Munsters-Koelemij besloten hun partikuliere vogelverzameling onder te brengen in het park van het

De sterk verwaarloosde Charmille.

kasteel te Born, eigendom van de gemeente, en tot op het moment van de ondertekening van het pachtcontract openbaar wandelpark. Dit park was bij dendrologen bekend vanwege de hoog bejaarde bomen die erin staan en vooral om de oude Charmille van haagbeuken, die binnen de slotgracht is aangelegd. Voor sommige inwoners van Born was deze omvorming van wandelpark tot dierentuin een doorn in het oog. Anderen zagen echter in deze verandering een voordeel voor de gemeente. Onder hen bevond zich burgemeester Mr. Jan Onland.

Een verzameling vogels is niet zo spektakulair als de safariparken die meer aan de op sensatie beluste smaak van het publiek tegemoet komen. Toch is het huidige vogelpark als recreatief element in de streek goed voor zo'n 100.000 bezoekers per jaar, afkomstig uit de wijde omtrek, tot uit België en Duitsland. Omdat in het vogelpark is opgenomen een afdeling Europees wild, zou het een uitstekend centrum kunnen zijn voor het aanschouwelijk maken van het onderwijs in plant- en dierkunde. Bovendien komt de speelweide tegemoet aan de edukatieve behoeften van kleuters en schoolkinderen en aan die van lichamelijk en geestelijk gehandicapten. Ook voor ouden van dagen uit de gemeente kan het park een grote recreatieve betekenis hebben.

Natuurwetenschappelijke waarde

De wetenschappelijke waarde van de levende have is vooral gelegen in het grote aantal vogelsoorten dat er in voorkomt, die in de wereldfauna zeldzaam zijn geworden; vooral ook in de kweekresultaten die met deze zeldzame soorten zijn bereikt. Zie de tabel.

Familie	aantal aanwezige soorten	waarvan zeldzaam	met kweek- resultaten
Eenden, ganzen en zwanen	123	18	50
Duiven	12	4	—
Fazanten en patrijzen	44	18	26
Pauwen en kalkoenen	8	4	—
Papegaaien en parkieten	9	—	3
Koeten	5	2	—
Kraanvogels	2	2	—
Loopvogels	3	1	—

Veel van de in de tabel genoemde soorten zullen in Nederland volgens de Conventie van Washington vanaf 1 januari 1977 beschermd zijn. Met niet minder dan 32 van deze zeldzame soorten zijn in het park te Born kweekresultaten bereikt. Hiermede wordt een duidelijke bijdrage geleverd in het internationale streven zeldzame diersoorten door middel van dierentuinen voor uitsterven te behoeden.

Heempark

De begroeiing met oude bomen en ten dele dicht struikgewas maakt het park bijzonder geschikt om ingericht te worden als instructief plantsoen. Volgens Landwehr en Sipkes in hun boek „Wildeplantentuinen” ligt het nut van een heempark vooral in het opvoedkundig vlak: in klasseverband wordt onder leiding van de onderwijskracht een rondgang gemaakt langs planten, struiken en bomen, die stuk voor stuk goed zijn voor een boeiend verhaal, dat samenhangen in de natuur verklaart en dat de noodzaak van bescherming illustreert”.

Het is niet de bedoeling in Born allerlei edukatief groen uit vreemde landen aan te voeren. Men tracht de gewassen die in de eigen streek thuishoren toe te passen bij het aankleden van de reeds aanwezige wegbermen en weilanden, vijveroevers en bosranden. De daar te planten soorten worden zo gegroepeerd alsof ze er toevallig terecht zijn gekomen. Het etiket verwijst naar een instructieve tekst in een gidsje, dat uitnodigt tot eigen waarnemingen in het park, en tot bescherming elders.

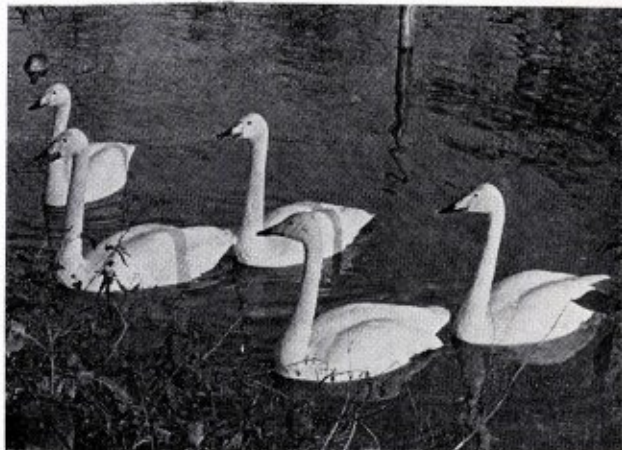
Ondanks alle goede bedoelingen is er tot nu toe in

Born niet veel van dit heempark terecht gekomen. Door gemis aan arbeidskrachten groeien er de brandnetels welig, waarvoor ook al weer een natuurlijke verklaring te vinden is.

Instructieve waarde

Moderne dierentuinen stellen zich al lang niet meer tevreden met het exposeren van dieren. Dr. A. C. V. van Bommel, oud-directeur van de diergaarde Blijdorp en oud-rijksinspecteur voor natuurhistorische musea bespreekt in zijn aardige boekje „Een moderne ark van Noach” de functies van de dierentuin van vandaag: Het gaat erom tegemoet te komen aan de behoefte van het publiek contact te kunnen houden met de levende natuur; om de mogelijkheden te scheppen jonge mensen, vooral stadskinderen, in aanraking te brengen met levende dieren; om de dieren te gebruiken bij instructieve lessen; tenslotte om zich toe te leggen op het kweken van die diersoorten die in de natuur met uitsterven worden bedreigd.

De tijd is voorbij dat een boertje-van-buiten die de dierentuin bezocht heeft bij de uitgang de portier toevertrouwt dat hij zich niet laat wijsmaken dat die vreemde dieren allemaal echt bestaan. Daar hebben hem de geïllustreerde bladen en vooral ook de tele-

Grote Wilde Zwaan, in Nederland gefokt.

visie wel van overtuigd. Maar het zien van een levend dier heeft in pedagogisch opzicht grote voordelen boven het bekijken van een plaatje: men raakt er emotioneel veel meer bij betrokken: verbazing en verwondering gaan een grotere rol spelen, waardoor waardering en bezorgdheid worden opgewekt, die noodzakelijk zijn wanneer wij met een zo groot mogelijk aantal mensen willen proberen de natuur met al haar schepselen te behouden en te beschermen. Onze dierentuinen hebben dan ook vrijwel alle een onderwijskundige dienst, die speciaal gericht is op het geven van aanschouwelijk onderwijs, zo mogelijk in de vorm van persoonlijke rondleidingen van klassen en groepen, of anders door middel van didactische werkpapieren. Men probeert juist die dieren tentoon te stellen, die een functie hebben in de wereld van het kind: die dus een rol spelen in vertelsels, boeken, films, en op de televisie, of die voorkomen in de natuur rondom zijn huis.

In het voortgezette onderwijs gebeurt het herhaaldelijk dat leerlingen erom vragen doodgewone planten of dieren in werkelijkheid te mogen zien, bijv. bij het Hoger Nijverheids Onderwijs (HNO), dat opleidt voor de acte NXX, lerares kinderverzorging en opvoeding. De dames staan in het derde schooljaar voor het eerste gedeelte van hun examen, waarin ook biologie wordt gevraagd, juist van wege de waarde van dit vak voor de vorming en opvoeding van jonge kinderen. De kandidaten hebben alle minimaal HAVO genoten, en zijn in het derde jaar HNO ongeveer 20 jaar oud: velen hebben dan nog nooit een levende kikker gezien! Het onderwijs heeft kennelijk alleen maar gewerkt met plaatjes.

In het dierenpark Born is men sinds enige tijd bezig in deze behoefte van het onderwijs te voorzien. Er is een verzameling Europese dieren bijeengebracht, die het zo goed doet dat er geregeld jongen worden geboren, zelfs bij soorten die zich normaal in dierentuinen niet zo gemakkelijk voortplanten. De trots van deze afdeling is het nest van vier lynxen, voortgekomen uit een paar, dat in een andere tuin reeds zes jaar bij elkaar had gezeten zonder foksucces.

Bij het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is men bezig, juist van wege de betekenis van het park als middel om belangstelling te wekken voor de levende natuur een gidsje samen te stellen, dat zich rechtstreeks richt tot de jeugdige bezoeker en hem aanzet tot het doen van waarnemingen aan de planten en dieren in het park aanwezig, en tot het beschermen van flora en fauna elders.

Kroonkraanvogel.

Vragenlijst voor jeugdige bezoekers uit de gids in voorbereiding. Ook honden en katten behoren tot de roofdieren. Zij stammen af van wolven en wilde katten. Er zijn punten van overeenkomst en van verschil.

Zo is het bij de
wolf (hond)

Hoe is het bij de
wilde kat (kat)

leeft samen met anderen in
gezinnen en families
is lid van een horde
kan gehoorzaam zijn aan
een leider
moet een prooi over lange
afstanden kunnen achtervolgen
borstkast, hart en longen groot
heeft behoefte aan veel beweging
(in het park een groot hok)
gaat overdag op jacht
slaapt 's nachts
jacht heeft plaats in het
open veld
jaagt samen met anderen
grijpt prooi met de slagstanden
bijt of schudt de prooi dood
eet haastig; anders eet buurman
alles op
uitwerpselen liggen open en bloot
(jachtveld is van iedereen)
jongen worden in een nest
geboren
pas geboren jongen zijn blind
jonge dieren oefenen spelend met
elkaar het doodbijten van de prooi
drukt zijn stemming uit met
verschillende lichaamsdelen:
kwispelen, staart tussen de poten,
oren in de nek, tanden laten zien,
haren rechtop
reukdier: neus lang, reuk scherp
speurt met neus op de grond

zet eigen terrein af met geurtjes:
plasje tegen lantaarnpaal
vreemde hond ruikt eraan en wordt
gewaarschuwd: bezet gebied
jankt, blaft, gromt, grauwt
hecht zich aan mensen: loopt mee
zonder lijn. Kan gedresseerd
worden

Het wordt in Born als een groot tekort gevoeld dat er geen onderdak aanwezig is voor het geven van instructies aan schoolklassen of andere bezoekersgroepen of voor het uitwerken van opdrachten, een ruimte waar men ook schuilen kan wanneer men tijdens het bezoek aan het park door een regenbui wordt overvallen. Bovenaan op het verlanglijstje van de directeur staat dan ook als wens de realisatie van zo'n trefcentrum binnen de beperkte mogelijkheden van het park. Vervolgens zijn ook broodnodig duidelijke bordjes op de verblijven van didactisch belangrijke diersoorten met naam, verspreiding en gewoonten van de bewoners. Dat deze voorzieningen de moeite zouden lonen blijkt uit het aantal schoolkinderen dat in 1976 het park heeft bezocht: niet minder dan 10.000 !

Edukatieve waarde

Apart van de betekenis, die het park heeft voor de vermeerdering van kennis en belangstelling bij de bezoekers staat de edukatieve waarde van de omgang met dieren: In een dierentuin kun je de dieren zien en horen, soms ook ruiken. Voor het jonge kind is het voelen echter veel belangrijker. De indrukken die door de huidorganen worden opgevangen zijn niet alleen de eerste die de mens in zijn leven te verwerken krijgt, zij zijn ook aanleiding tot de hevigste emoties die men kan ondergaan, bijv. bij de omgang van man en vrouw. Het wordt van belang geacht dat kinderen al vroeg hun emoties leren beheersen, en juist de eerste levensjaren zijn hiervoor bepalend. Omgang met dieren op een speelweide of

in een kinderboerderij is zo van groot belang voor de ontwikkeling van het gevoelsleven van het kind. Het raakt geëmotioneerd bij het benaderen, hantieren, strelen en verzorgen van het troeteldier. Daarbij moet het kind zich beheersen in de uiting van zijn gevoelens, omdat het dier anders schrikt of bang wordt en zich wil terugtrekken.

Op drukke dagen zou een geofefende kracht, bijv. een kleuterleidster aanwezig moeten zijn, die de kinderen hulp kan bieden en tegelijk een oogje houdt op de dieren, zodat die door al te enthousiaste kleuters niet doodgeknuffeld worden. Zie instructie aan toekomstige kleuterleidsters.

Instructie aan leerlingen van een opleidingsschool voor kleuterleidsters bij het bezoek aan een kinderboerderij.

Damhert in Zomertooi.

De organisatie van een kinderboerderij moet zodanig zijn dat het persoonlijke contact tussen kind en dier wordt bevorderd.

Welke dieren zijn hiervoor belangrijk?

Waarom hebben sommige dieren op de kinderboerderij een naam?

Andere dragen een halsband. Waarom?

Er zijn zakjes voer te koop, niet omdat de dieren

zo'n honger hebben, of om er geld mee te verdienen. Waarom dan wel?

De huisvesting moet zodanig zijn dat de kinderen de dieren gemakkelijk kunnen bereiken.

Asylvergunning

Natuurlijk moeten de nodige vergunningen aanwezig zijn om een dierenpark te mogen exploiteren. Het park te Born doet al jaren dienst als opvangcentrum voor gewonde dieren, vooral van vogels uit de streek. Op enkele uitzonderingen na zijn in Nederland alle vogels beschermd door de Vogelwet. In Born mogen alleen gewonde vogels worden ondergebracht dank zij een zgn. asylvergunning. Het is een hobby van de directeur deze dieren zo op te knappen dat ze weer in vrijheid kunnen worden gesteld. Voor zover dit niet mogelijk is, en dat hangt natuurlijk af van de aard van de verwonding, tracht hij met deze verminkte dieren te kweken. Het stemt tot tevredenheid dat hij reeds enkele malen jonge uilen en roofvogels vrij heeft kunnen laten die uit invalide ouders geboren waren. Voor het onderdak van deze asylvogels is echter geen geschikte ruimte aanwezig: de dieren hebben rust nodig om van hun verwondingen te kunnen genezen. Zij moeten daarom in een verblijf worden ondergebracht, waar het publiek geen toegang heeft. Het bouwen van zo'n onderdak is dan ook een wens die onmiddellijk volgt op die van het instruktie-lokaal.